Citation:

Piechnik, A. (2021). Od dystansu do poufałości: Formuły powitalne w listach elektronicznych kierowanych przez nauczycieli do rodziców. *Slavia Meridionalis*, 21, Article 2394. <https://doi.org/10.11649/sm.2394>

Anna Piechnik

Uniwersytet Jagielloński

<https://orcid.org/0000-0002-6116-5939>

Od dystansu do poufałości. Formuły powitalne w listach elektronicznych kierowanych przez nauczycieli do rodziców

List elektroniczny (e-mail) ma w polszczyźnie nieustabilizowany status gatunkowy, zatem trudno o wzorzec, do którego można by się odwoływać, opisując poszczególne realizacje (Jezierska, 2013, s. 11). Rozchwianie wzorca postrzega się jako naturalne w wypadkach, kiedy forma komunikacji jest nowa, nietradycyjna (Marcjanik, 2013, ss. 70–71), a list elektroniczny ciągle należy do gatunków stosunkowo nowych. Pod względem stylistycznym i formalnym odwołuje się do dwóch różnych wzorców: do listu tradycyjnego oraz do rozmowy bezpośredniej bądź telefonicznej (Marcjanik, 2013, s. 70; Zgólkowa & Zgółka, 2004, s. 194). Sytuuje się zatem między piśmiennością a oralnością. List, zarówno tradycyjny, jak i elektroniczny jest:

sposobem nawiązania i podtrzymywania komunikacji międzyludzkiej, a ta z kolei opiera się na pewnych, najczęściej niepisanych, zasadach i regułach podyktowanych

This work was supported by the Polish Ministry of Education and Science.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2021.

przez ogólnie pojęte zjawisko etykiety, w tym także etykiety językowej (Dąbrowska, 2000, s. 95).

Etykieta obowiązująca w korespondencji służy podkreślanu szacunku wobec adresata oraz budowaniu przez nadawcę pozytywnego obrazu siebie, prezentowanego otoczeniu. Forma pisana narzuca większe sformalizowanie tekstu niż w przypadku komunikatów ustnych.

Na początku XXI wieku, kiedy listy elektroniczne były znacznie mniej popularną formą kontaktu niż współcześnie, w e-mailach, zwłaszcza oficjalnych, dostrzegano znaczące podobieństwo do tradycyjnych, papierowych listów, choć prognozowano możliwe modyfikacje w obrębie gatunku w miarę jego rozwoju (por. Zgółkowa & Zgółka, 2004, s. 118). Współcześnie dominuje pogląd, że tradycyjny list stanowi odległy wzorzec dla e-maila (por. Makarewicz, 2017, s. 70; Naruszewicz-Duchlińska, 2011, s. 69), zaś coraz wyraźniej kształtująca się konwencja pozwala dostrzec w liście elektronicznym – wspomnianą już – hybrydę (Dąbrowska, 2000, ss. 96–97), sytuującą się na pograniczu komunikacji mówionej i pisanej (co jest typowe dla komunikatów zapośredniczonych elektronicznie).

E-mail w wielu aspektach odróżnia się od tradycyjnego listu papierowego. Ponieważ kanałem dystrybucji wiadomości jest Internet, wypowiedzi nadawców i odbiorców wymieniających się rolami mogą następować w bardzo krótkich odstępach czasowych, co często przypomina raczej rozmowę bezpośrednią bądź telefoniczną niż tradycyjny, „papierowy” kontakt listowy. Przemiany technologiczne spowodowały wyraźne skrócenie dystansu czasowego między wypowiedziami w korespondencji zapośredniczonej elektronicznie, natomiast zmiany cywilizacyjne, związane m.in. z procesami globalizacji oraz amerykanizacji języka i kultury a także z ekspansją potoczności, doprowadziły do znacznego zmniejszenia dystansu społecznego między uczestnikami komunikacji w ogóle – w tym między nadawcami a odbiorcami najczęstszych współcześnie listów – elektronicznych.

W e-mailach elementy mówioności spotykają się z formami grzecznościowymi charakterystycznymi dla listów oficjalnych. Na kształt formuł grzecznościowych znacząco wpływa bliskość kontaktu pomiędzy uczestnikami komunikacji. Relacje instytucjonalne i/lub związane z brakiem więzi między stronami komunikacji stanowią socjolingwistyczną podstawę uznania sytuacji komunikacyjnej za oficjalną. Oficjalność sytuacji wpływa z kolei na wybór stylu oficjalnego jako adekwatnego narzędzia wyrażania treści (Dunaj, 1994, s. 24). Interesującym zagadnieniem wydaje się zatem sprawdzenie, jaki kształt

językowy przyjmują formuły grzecznościowe listów elektronicznych powstających w sytuacji oficjalnej. Oficjalność ujawnia się bowiem m.in. – jak zauważa Renata Makarewicz – „w wykorzystywanych i przyjętych za właściwe formach grzecznościowych. Pozwalają one regulować poziom bliskości lub oddalenia uczestników komunikacji” (Makarewicz, 2017, s. 72).

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i omówienie inicjalnych¹ form grzecznościowych wynotowanych z e-maili adresowanych przez nauczycieli do rodziców. Bazę materiałową tekstu stanowi 513 wiadomości kierowanych za pośrednictwem dzienników elektronicznych do rodziców, których dzieci uczęszczają do szkół różnego szczebla zlokalizowanych w południowej Polsce (w województwach: małopolskim, śląskim, opolskim i świętokrzyskim). Wiadomości te (po usunięciu z nich danych osobowych) zostały mi udostępnione przez rodziców będących ich adresatami. Materiał pochodzi głównie (w 78 %) ze szkół miejskich (w Bielsku-Białej, Busku-Zdroju, Kędzierzynie-Koźlu, Kętach, Myślenicach, Tarnowie), w mniejszym stopniu – z placówek wiejskich² i obejmuje e-maile pisane w latach 2017–2020, przy czym zdecydowana większość (390) to wiadomości z roku 2020, kiedy – ze względu na pandemię COVID-19 – rozpoczęła się zdalna edukacja. Nadawcami wiadomości było 109 osób – głównie nauczyciele i dyrektorzy, ale również pedagodzy i psychologowie szkolni, bibliotekarze, logopedzi, wychowawcy z świetlic szkolnych. Ponieważ przedstawiciele niemal wszystkich wymienionych profesji mają przygotowanie pedagogiczne, w dalszej części artykułu – dla większej komunikatywności przekazu – będą nazywani nauczycielami. Podczas ekscerpacji materiału uwzględniono wyłącznie e-maile adresowane do ogółu rodziców³. Taki dobór tekstów źródłowych miał na celu skoncentrowanie uwagi na listach powstających w jak najbardziej oficjalnej sytuacji komunikacyjnej, na którą wpływa formalna relacja między nauczycielami a rodzicami, kontekst komunikacji (sytuacja szkolna), tematyka (kwestie dydaktyczne, wychowawcze, organizacyjne). Nadawcy tekstów – jako osoby z wyższym wykształceniem, zawodowo zajmujące się edukacją – należą do inteligencji, zatem można wstępnie oczekiwać, że ich kompetencje komunikacyjne i językowe są wysokie i w pewnym stopniu reprezentatywne dla polszczyzny wzorcowej.

¹ To zawężenie tematyczne wynika z ograniczeń objętościowych tekstu.

² Lokalizacji szkół wiejskich nie podaję, ponieważ w każdej z wsi, z których pozyskano materiał, jest jedna szkoła i jej identyfikacja mogłaby wywołać niezamierzony efekt stygmatyzujący.

³ Pominięto wiadomości mające indywidualnego adresata ze względu na możliwe pozaszkolne relacje nauczyciela z rodzicem, wpływające na kształt listu elektronicznego a w szczególności na wybór formuł grzecznościowych.

Formuły typowe dla tradycyjnych listów

W części (choć nie dominującej) badanych listów elektronicznych podobieństwo do papierowych poprzedników jest zauważalne. Za formuły początkowe listu oficjalnego, także elektronicznego, będące szczególnie wyrazistymi nośnikami grzecznościowego dystansu i szacunku uważa się w polszczyźnie konstrukcje z komponentem *szanowny*: *Szanowny Panie*, *Szanowna Pani*, *Szanowni Państwo* (Marcjanik, 2013, s. 72; Markowski, 2009, s. 103). W badanym materiale przymiotnika *szanowny* użyto w 129 zwrotach inicjalnych (25%): przede wszystkim w uniwersalnej formule *Szanowni Państwo* (105; 20%), ale także w połączeniu *Szanowni Rodzice* (24; 5%), bardziej personalizującym adresata, wskazującym na życiową rolę, która decyduje o przynależności do konkretnej grupy.

Rzadziej, ale stosunkowo często, stosowano formuły z przymiotnikiem *drogi* (5%), charakterystycznym dla tradycyjnych listów o charakterze prywatnym (Dąbrowska, 2000, s. 98) i wskazującym na bliskie relacje między stronami komunikacji. Były to zwroty: *Drodzy Rodzice* (20) oraz *Drodzy Państwo* (7).

W niektórych tekstach zastosowano bardziej rozbudowane formy inicjalne. Jedną z sytuacji, w których się na nią decydowano, stanowiły przypadki, kiedy rodzice nie byli jedynymi adresatami, ale współodbiorcami listów – obok uczniów. Formuła powitalna przybierała wówczas różne postaci, przy czym najczęściej przymiotnik stanowiący komponent adresatywu określającego rodziców był odmienny od przymiotnika określającego uczniów. Rodzice, wymieniani jako pierwszy członek szeregu, zwykle byli określani jako *szanowni* (rzadziej: *drodzy*), zaś uczniowie – bardziej poufale – jako *drodzy* lub *kochani* (*Szanowni Rodzice*, *Drodzy Uczniowie* (4), *Szanowni Państwo*, *Drodzy Uczniowie* (3)). W niektórych konstrukcjach jedynie rzeczownik *rodzice* (lub synonimiczny funkcjonalnie: *państwo*⁴) był bezpośrednio poprzedzany przymiotnikiem, zaś rzeczownik *uczniowie* pojawiał się jako drugi członek, co można interpretować dwojako. Przymiotnik można odnosić do obu członów funkcjonujących jako szereg (*Szanowni Rodzice i Uczniowie* (4), *Szanowni Państwo i Uczniowie* (4), *Drodzy Rodzice i uczniowie* (1) = ‘*Szanowni Rodzice / Państwo i Szanowni Uczniowie*’, *Drodzy Rodzice/Państwo i Drodzy Uczniowie*). Usytuowanie

⁴ W jednym liście pojawiła się także formuła *Szanowni Państwo Rodzice i Kochani Uczniowie*.

przymiotnika może również wskazywać na brak odniesienia do drugiego z rzeczowników (*Szanowni Rodzice / Państwo i Uczniowie* = 'Szanowni Rodzice oraz Uczniowie, którym nie jest przypisany atrybut szanowności').

Pozostała grupa tekstów, zatem dominująca większość analizowanych wiadomości (70%), nie zawiera formuł inicjalnych charakterystycznych dla tradycyjnego listu⁵.

Formuły zaczerpnięte z polszczyzny mówionej

Analizy badaczy współczesnej grzeczności językowej pokazują, że początkowa formuła grzecznościowa listu elektronicznego jest zwykle czerpana z komunikacji mówionej (np. *Dzień dobry, Witam*), a końcowa znacznie częściej odpowiada zakończeniu listu tradycyjnego bądź pisma urzędowego (np. *Pozdrawiam, Z poważaniem*). W takim układzie form grzecznościowych ujawnia się oddziaływanie wzorców amerykańskich (Marcjanik, 2010).

W badanym materiale także dominują formuły inicjalne typowe dla bezpośredniej komunikacji ustnej. Zdecydowanie najczęściej listy elektroniczne kierowane przez nauczycieli do rodziców były otwierane pozdrowieniem *Dzień dobry* (30%). Na dużą popularność tego wyrażenia jako członu inicjalnego w e-mailach zwracała uwagę Małgorzata Marcjanik (Marcjanik, 2013, s. 73), dostrzegając w niej potencjał do wypełnienia luki istniejącej w polszczyźnie pisanej między bardzo sformalizowaną i zdystansowaną konstrukcją *Szanowni Państwo* a intymnymi formułami otwierającymi listy prywatne.

Dzień dobry, będąc wyrażeniem z języka mówionego, ma niejako wbudowaną kategorię sytuacyjności w kontekst użycia. W mowie stosuje się je zasadniczo w ciągu dnia, znacznie rzadziej wieczorem i nocą. E-maile to teksty datowane o wiele precyzyjniej niż tradycyjne listy papierowe, ponieważ elektroniczny system pocztowy automatycznie ewidencjonuje czas ich wysłania

⁵ Małgorzata Marcjanik wskazywała na istotną zależność między wiekiem autora e-maila a stosowanymi przez niego zwrotami grzecznościowymi. Konstrukcjami typowymi dla tradycyjnej korespondencji papierowej posługują się częściej starsi nadawcy listów elektronicznych, zaś młodzi ich unikają (Marcjanik, 2006, s. 234). Obserwację badaczki trudno odnieść do materiału analizowanego na potrzeby tego artykułu ze względu na brak danych odnośnie do wieku piszących. Można jednak założyć, że są to zasadniczo osoby, które nie osiągnęły wieku emerytalnego, ponieważ pracują jako czynni nauczyciele.

z dokładnością do minuty. Fakt, że dla odbiorcy te dane są dostępne, powoduje, że niektórzy nauczyciele wysyłający listy elektroniczne o późnej porze dostosowują pozdrowienie do czasu tworzenia wiadomości i rozpoczynają list nagłówkiem *Dobry wieczór* (15; 3%).

Dominacja formuł powitalnych typowych dla spotkania twarzą w twarz obrazuje postrzeganie przez internautów e-maila jako gatunku znacząco różnego od korespondencji papierowej – „list elektroniczny to już nie list, tylko forma pośrednia między listem a rozmową” (Marcjanik, 2006, s. 235).

Niemal 19% (95) zgromadzonych listów elektronicznych spełniających przesłanki wiadomości oficjalnych wykorzystuje czasownik *witam* – zwykle jako samodzielną formułę początkową (73), rzadziej – jako element dłuższej konstrukcji. W polskiej kulturze tradycyjnie za bardziej uprzejme i pożądane ze względów grzecznościowych uchodzą w komunikacji pisanej zwroty adresatywne zdystansowane, skoncentrowane na odbiorcy, a nie na nadawcy. Użycie formy pierwszej osoby czasownika w części inicjalnej listu koncentruje uwagę na piszącym i stawia go w pozycji strony uprzywilejowanej w kontakcie. Powoduje to zatem zachwianie równowagi pragmatycznej między uczestnikami komunikacji. Zasady polskiej grzeczności językowej nakazują raczej nadmierną uniżoność względem adresata niż choćby narażenie się na zarzut zbytnej koncentracji na sobie i nieokazywania szacunku odbiorcy. Pierwszoosobowa forma *witam*, wywodząca się z języka mówionego, stawia nadawcę w roli gospodarza sytuacji komunikacyjnej. Im bardziej rozbudowana staje się zainicjowana w ten sposób formuła powitalna, tym wyraźniej zaznacza się dominacja mówiącego. Bardziej wyraziście uwidacznia się także oralność takich konstrukcji, przypominających zwrot do audytorium podczas bezpośredniego spotkania – przez przywołanie adresata w zaimkowej formie *państwo*, por. *Witam Państwa / Państwa*⁶ (12), bądź przez dodanie przysłówka intensyfikującego (i zaimka honoryfikatywnego *państwo*) *Witam serdecznie* (7) *Witam Państwa serdecznie* (1)⁷.

W badanych listach elektronicznych odnotowano także przypadki kumulacji formuł powitalnych w części inicjalnej. Jak jednak wskazują przykłady, owo nagromadzenie nie było redundantne semantycznie i funkcjonalnie. W kilku

⁶ We wszystkich cytatach zachowano oryginalną pisownię.

⁷ W jednej z wiadomości poszerzona formuła początkowa z komponentem *witam* przybrała postać uaktualniającą konwencjonalne powitanie pod względem czasowym: *Witam w Nowym Roku*.

przypadkach zwrot powitalny typowy dla komunikacji bezpośredniej *Witam* (także bardziej rozbudowany: *Witam serdecznie*) poprzedzał honoryfikatywne wyrażenie *Szanowni Państwo* bądź, nieco mniej formalne, *Drodzy Państwo* (*Witam serdecznie, Szanowni Państwo...*; *Witam, Drodzy Państwo...*; *Witam serdecznie, Drodzy Państwo*), por.

WITAM SERDECZNIE!

Szanowni Państwo,

uprzejmie proszę o przesłanie str. 55 i str. 56 z Kart Cwiczen do języka polskiego.

Dziękuję!

[tu: inicjał imienia i nazwisko]

Takie działanie może wskazywać na sposób percypowania przez niektórych nauczycieli poszczególnych formuł inicjujących jako wyrażnie zróżnicowanych funkcjonalnie. *Witam* werbalizuje postawę nadawcy i jego intencję, ale nie wskazuje adresata powitania, który zostaje wprowadzony za pomocą osobnej formuły. Podobne nagromadzenie odnotowano w przypadku niektórych listów rozpoczynających się pozdrowieniem *Dzień dobry*, por. *Dzień dobry Szanowni Rodzice*, *Dzień dobry Drodzy Rodzice*⁸.

W badanych tekstach odnotowano także kilka przypadków łączenia formuł powitalnych typowych dla polszczyzny ogólnej (tradycyjnie łączonych z odmianą mówioną) z powitaniami o charakterze religijnym. Pojawiały się one wyłącznie u katechetów, por. *Dzień dobry, szczęść Boże*; *Witam serdecznie, szczęść Boże*.

Emocjonalizacja przekazu w obrębie formuł inicjalnych

W niektórych e-mailowych zwrotach adresatywnych ujawnia się emocjonalizacja przekazu, stanowiąca tradycyjnie domenę polszczyzny potocznej, a w epistolografii – korespondencji prywatnej. List elektroniczny, kierowany przez dyrektora do wszystkich rodziców jednej z tarnowskich szkół, rozpoczyna się adresatywem *Kochani!* Treścią tak rozpoczętej wiadomości jest prośba

⁸ W niektórych listach pozdrowienie od bezpośredniego zwrotu do adresatów oddzielano przecinkiem, w innych nie. Ponieważ zasady interpunkcji w badanych wiadomościach są traktowane bardzo swobodnie (nierzadko przecinki są zupełnie pomijane w całych tekstach), warianty z przecinkiem i bez niego nie są tutaj traktowane jako odrębne konstrukcje, omawiane osobno.

o pomoc w wyposażeniu nowego budynku w sprzęt dostosowany do specyfiki szkoły, a inicjalny zwrot łamiący grzecznościowy dystans – jak można przypuszczać – ma, przez spoufalenie, zjednać przychylność odbiorców i ich wsparcie⁹. Przymiotnik *kochani* w badanych e-mailach kierowanych do rodziców występuje w funkcji grzecznościowej sporadycznie, zapewne ze względu na jego wyjątkowo intymny charakter (Zgólkowa & Zgółka, 2004, s. 107).

Graficznym narzędziem ekspresji, stanowiącym w etykiecie internetowej substytut krzyku, jest zapis tekstu wersalikami, spotykany w kilkunastu badanych listach elektronicznych, por. *WITAM!; WITAM SERDECZNIE; SZANOWNI PAŃSTWO / PANSTWO*, np.

SZANOWNI PANSTWO!

W trosce o prawidłowa postawę ciała uczniów, uprzejmie proszę o regularne sprawdzanie zawartosci

plecaków swoich dzieci i eliminowanie przedmiotów zupełnie nieprzydatnych w szkole.

Dziekuje! Pozdrawiam!

[tu: imię i nazwisko]

Taka forma być może w intencji niektórych nadawców ma odzwierciedlać wylewność powitania, jednak użytkownicy Internetu powszechnie identyfikują jej netykietalną funkcję, a zapis tekstu wielkimi literami jest uznawany za przejaw językowej agresji¹⁰.

W komunikacji zapośredniczonej elektronicznie rozpowszechnionym narzędziem obrazowania emocji i ocen są emotikony, zasadniczo nieobecne w listach elektronicznych o charakterze oficjalnym¹¹. W badanym materiale – na poziomie formuł inicjalnych e-maili – emotikony symbolizujące uśmiech wystąpiły w kilkunastu wiadomościach jako elementy następujące po werbalnie wyrażonym pozdrowieniu *Dzień dobry* :). Być może zastosowanie ikonicznego znaku emocji wydało się piszącym zasadne ze względu na wybór formuły inicjalnej, którą stanowi forma grzecznościowa stosowana w wariantach

⁹ Znacznie większy dystans pojawia się w finalnej formule grzecznościowej tej wiadomości: *Liczę na Państwa pomoc*.

¹⁰ W kilku badanych e-mailach wersalikami zapisane były całe wiadomości (z podpisem włącznie), co należałoby interpretować raczej jako świadectwo nieznanomości etykiety internetowej – netykiety – bądź słabego posługiwania się klawiaturą komputerową niż jako świadome użycie narzędzia graficznego w celach ekspresywnych.

¹¹ R. Makarewicz, która analizowała 1500 e-maili autorstwa nauczycieli i rodziców, nie odnotowała żadnego przykładu zastosowania emotikonów jako środków ekspresji, co interpretuje jako dowód zachowania granicy oficjalności (Makarewicz, 2017, s. 73)

cie mówionym polszczyzny, mająca uniwersalny, neutralny charakter. Pojawia się ona jako konwencjonalny sygnał (w tym wypadku) początku kontaktu, ale nie informuje bliżej o stosunku nadawcy wobec odbiorcy. Użycie emotikonów zdaje się zatem w tym wypadku potwierdzać poczucie potrzeby przekazania pozytywnego stosunku wobec adresata, które zyskuje przywołaną formę ze względu na nieumiejętność zastosowania bardziej wyrazistego semantycznie adresatywu (np. *Szanowni Państwo*) bądź wskutek nawyku stosowania symboli graficznych, powszechnych w komunikacji internetowej.

Brak formuły

Stosunkowo często, bo w 55 tekstach (11%) inicjalnej formuły grzecznościowej bądź powitalnej w ogóle nie zastosowano. Brak zwrotu do adresata bądź pozdrowienia w „papierowej” korespondencji byłby nie do zaakceptowania. Marta Dąbrowska wskazuje, że w komunikacji elektronicznej przypadki pomijania formy powitalnej i przechodzenia od razu do treści listu zdarzają się w określonych przypadkach:

najczęściej wtedy, gdy wymiana korespondencji następuje w niedługich odstępach czasu, przy czym za niedługie, w przypadku listu elektronicznego, należy uznać nie tylko odstępy kilkuminutowe czy kilkugodzinne, ale także parodniowe (Dąbrowska, 2000, s. 99).

W analizowanych tekstach braku formuły inicjalnej nie sposób tłumaczyć intensywną i częstą wymianą wiadomości, ponieważ e-maile nauczycieli mają zbiorowego adresata i zasadniczo nie wymagają reakcji wszystkich odbiorców na otrzymywaną wiadomość, a ewentualne odpowiedzi pochodzące od indywidualnych nadawców – jako listy znane jedynie osobie, do której są kierowane – nie mogą stanowić powszechnie dostępnej kontynuacji.

Brak otwierającej formuły grzecznościowej może wynikać z nietransparentności genologicznej analizowanych listów elektronicznych. Niektóre e-maile przyjmują formę ogłoszenia czy zawiadomienia zastępującego papierowe wiadomości wieszane zwykle na szkolnych tablicach informacyjnych bądź na drzwiach szkoły¹². Wstępny zwrot grzecznościowy w tego typu tekstach jest

¹² Ten rodzaj wiadomości w analizowanym materiale pojawiał się częściej w listach przesyłanych podczas pandemii Covid-19, kiedy – ze względu na zamknięcie szkół – ogłoszenia nie mogły przybrać zwyczajowej, papierowej formy.

często jednym z kilku elementów brakujących w liście (obok np. podpisu lub jego części czy formuły końcowej), por.

Prosimy o dopilnowanie odpowiedniego ubrania dzieci w związku z jutrzejszym wyjściem rano do DK w Kętach

Dziękuję

W związku ze zmianami w planach zajęć obowiązkowych, we wtorek na 1.7 dzieci mogą zostać na zadaniach domowych w sali 717. Proszę o potwierdzenie zapisania dziecka na zadania w tym czasie.

Kr. S [tu pełne nazwisko]

Bardzo proszę o informację do zeszytu do korespondencji, które dzieci będą korzystać z zajęć opiekuńczych w szkole w czasie przerwy świątecznej. Zajęcia opiekuńcze zaplanowane są według harmonogramu. 23.12-poniedziałek od 7-16. 24.12-szkola zamknięta. 27.12 – piątek od 7-16. 30.12 – poniedziałek od 7-16. 31.12 – wtorek od 7-13. 2.01.2020 czwartek od 7-16. 3.01 piątek od 7-16. Pozdrawiam

Być może niestosowanie inicjalnej formy adresatywnej po części jest związane z precyzyjnym, celowym doбором adresatów. Komponent grzecznościowej formuły początkowej stanowi często rzeczownik nazywający zbiorowego adresata – *rodzice* (*Szanowni / Drodzy Rodzice*). Ponieważ adresat jest niewątpliwy (wiadomość otrzymują wyłącznie rodzice), brak nagłówka nie uniemożliwia identyfikacji odbiorcy¹³ (choć może ją utrudniać i – w wiadomościach pozbawionych zarówno formuły inicjalnej, jak i końcowej oraz podpisu – powodować podejrzenie, że wiadomość trafiła do adresata wskutek pomyłki). Pozostaje jednak niewypełniona znacznie istotniejsza funkcja adresatywu – honoryfikatywna.

Forma zapisu formuł inicjalnych

Przedstawione wyżej opisy i wyliczenia dotyczące poszczególnych formuł grzecznościowych i powitalnych odnoszą się do nich, bez zaznaczania wariantywności ortograficznej. Owa niejednorodność zapisu jest zauważalna. Tradycyjny list wymagał znaczącego nakładu czasu i staranności piszącego. Nienaganna forma graficzna i językowa stanowiły niepisany wymóg, któremu

¹³ Podobnie podpis może się wydawać niekonieczny, skoro system podaje nadawcę obok tytułu wiadomości.

nadawca starał się sprostac, by nie uchybić szacunkowi względem odbiorcy. W analizowanych listach elektronicznych tworzonych przez nauczycieli i kierowanych do rodziców w korespondencji oficjalnej zwraca uwagę bardzo duża liczba błędów ortograficznych, gramatycznych i stylistycznych. Nawet w inicjalnych formach grzecznościowych, w szczególnie sposób służących zaznaczeniu pozytywnego nastawienia i szacunku wobec adresatów, można zauważyć brak dbałości o formę, błędy literowe i fleksyjne, pomijanie polskich znaków, por. *Szanowni Państwo* (9), *Witam Państwa* (6), a nawet *Dzień dobra* (1). Taka niestaranność już na etapie wstępnej formuły sprawia wrażenie stykania się z komunikatem tworzonym w pośpiechu przez nadawcę niedbającego o jakość relacji z adresatem, traktującego tworzenie listu jako działanie nieistotne, niewarte większej uwagi i zaangażowania. Małgorzata Marcjanik zwraca uwagę, że brak dbałości o graficzną stronę tekstu przyczynia się do budowania negatywnego obrazu nadawcy, który „kreuje w ten sposób własny wizerunek osoby zapracowanej, którą czekają wyłącznie wielkie czyny, ale nie wizerunek osoby szanującej partnera rozmowy” (Marcjanik, 2013, s. 71).

Część nauczycieli, których teksty poddano badaniu, nie stosuje wielkich liter w formułach grzecznościowych, por. *dzień dobry* (7), *witam* (5) bądź stosuje je wybiórczo (głównie na początku konstrukcji), nie wyróżniając nimi wszystkich określeń odnoszących się do adresata, por. *Szanowni rodzice* (3), *Drodzy rodzice* (3), *Drodzy państwo* (2), *Szanowni rodzice, Drodzy uczniowie* (1), *Szanowni Rodzice drodzy uczniowie* (1), *Dzień dobry, drodzy rodzice i uczniowie* (1), *Szanowni rodzice naszych uczniów* (1), *Szanowni państwo, rodzice uczniów Liceum Ogólnokształcącego* (1).

Inicjalna forma grzecznościowa w wielu analizowanych listach elektronicznych nie jest graficznie wyodrębniana. Formuły adresatywne lub powitalne otwierają nierzadko list zapisywany tekstem ciągłym, pozbawionym segmentacji. Ta przypadłość (jak i każda z wymienionych wcześniej właściwości badanych e-maili) dotyczy listów nauczycieli wszystkich przedmiotów, także polonistów, por.

Dzień dobry, zachęcam do obejrzenia zekranizowanych lektur szkolnych. Emisja odbywa się na programie TVP Kultura. [tu: imię i nazwisko]

Dobry wieczór-dnia 17.01.2020-piątek o godzinie 17 ostatni raz przedstawiamy „Jasełka”. Bardzo proszę o przybycie dzieci na godz.16.45. Bardzo dziękuję.

Dzień dobry. Przesyłam państwu kolejną propozycję pomocy, którą otrzymałam od P. [tu: imię i nazwisko]. Być może kogoś z państwa zainteresuje ta propozycja. Pozdrawiam serdecznie. [tu: inicjał imienia i nazwisko]

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza formuł grzecznościowych otwierających listy elektroniczne kierowane przez nauczycieli do rodziców za pośrednictwem dzienników elektronicznych potwierdza obserwacje poczynione przez badaczy przemian polskiej grzeczności językowej, którzy dostrzegli, że formy początkowe listu elektronicznego częściej przypominają formuły otwierające bezpośrednią lub telefoniczną rozmowę niż tradycyjny, papierowy list. Tego typu formuły (*Dzień dobry*, *Dobry wieczór*, *Witam*) rozpoczynają 52% analizowanych e-maili. Formy charakterystyczne dla tradycyjnych listów (formalnego: *Szanowni Państwo*, *Szanowni Rodzice* oraz prywatnego: *Droży Państwo*, *Droży Rodzice*) rozpoczynają natomiast 32% badanych tekstów. Znaczna liczba listów elektronicznych nie została opatrzona żadną formą adresatywną (por. wykres).

Wykres ilustrujący użycie formuł otwierających w analizowanych e-mailach. Opracowanie własne

Badane teksty unaoczniają przemiany tradycyjnej grzeczności językowej, w tym odchodzenie od zwrotów adresatywnych charakterystycznych dla listów oficjalnych, skracanie dystansu, preferowanie elementów językowych typowych dla komunikacji ustnej, brak dbałości o językowy kształt formuł grzecznościowych.

Ortografia oraz kompozycja badanych listów elektronicznych ilustrują szeroko opisywane zjawiska językowe charakterystyczne dla komunika-

cji internetowej, skoncentrowanej na szybkim przekazie treści podawanej w niedbałej formie. Uzasadniony niepokój może budzić fakt, że taki kształt przybierają oficjalne teksty tworzone przez pedagogów (w tym polonistów) uczących młodzież zasad i przekazujących jej wzorce zachowań, w tym zachowań językowych.

BIBLIOGRAFIA

- Dąbrowska, M. (2000). Język e-maila jako hybryda mowy i pisma. W G. Szpila (Red.), *Język a komunikacja: T. 1. Język trzeciego tysiąclecia: Zbiór referatów z konferencji, Kraków, 2–4 marca 2000* (ss. 95–111). Krakowskie Towarzystwo Popularyzowania Wiedzy o Komunikacji Językowej „Tertium”.
- Dunaj, B. (1994). Kategoria oficjalności. W Z. Kurzowa & W. Śliwiński (Red.), *Współczesna polszczyzna mówiona w odmianie opracowanej (oficjalnej)* (ss. 23–31). Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.
- Jezierska, B. (2013). Korespondencyjne formuły grzecznościowe w e-mailach. *Kwartalnik Językoznawczy*, 2013(2), 1–13. http://kwartjcz.amu.edu.pl/teksty/teksty2013_2_14/Jezierska_edition.pdf
- Makarewicz, R. (2017). *Rozmowa w przestrzeni szkoły: Systemowo-funkcjonalna analiza poszerzonego dyskursu szkolnego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Marcjanik, M. (2006). Przez grzeczność na skróty: O nonszalancji zachowań młodego pokolenia. W M. Marcjanik (Red.), *Retoryka codzienności: Zwyczaje językowe współczesnych Polaków* (ss. 230–238). Wydawnictwo Trio.
- Marcjanik, M. (2010). *Jak zacząć mail*. Poradnia językowa PWN. <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Jak-zaczac-mail;11577.html>
- Marcjanik, M. (2013). *Grzeczność w komunikacji językowej*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Markowski, A. (2009). *Kultura języka polskiego: Teoria. Zagadnienia leksykalne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Naruszewicz-Duchlińska, A. (2011). *Internetowe grupy dyskusyjne: Analiza językowa i charakterystyka gatunku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Zgółkowa, H., & Zgółka, T. (2004). *Językowy savoir-vivre: Praktyczny poradnik posługiwania się polszczyzną w sytuacjach oficjalnych i towarzyskich*. Spółdzielnia Wydawniczo-Handlowa „Książka i Wiedza”.

Od dystansu do poufałości. Formuły powitalne listów elektronicznych kierowanych przez nauczycieli do rodziców

Celem artykułu jest analiza formuł powitalnych w listach elektronicznych nauczycieli do rodziców. Bazę materiałową stanowi 513 e-maili kierowanych przez nauczycieli wybranych szkół w południowej Polsce do rodziców za pośrednictwem dzienników elektronicznych. Formalny typ relacji między uczestnikami komunikacji oraz pisemna forma komunikatu stanowią tradycyjnie jaskrawy wykładnik oficjalności sytuacji i – co za tym idzie – powodują oczekiwanie oficjalnego stylu komunikatu powstającego w takiej sytuacji. Analiza materiału pokazuje, że formuły inicjalne listów elektronicznych znacząco odbiegają od grzecznościowych form powitalnych stosowanych w oficjalnej korespondencji papierowej. Nad tradycyjnym *Szanowni Państwo* wyraźnie dominują formuły zaczerpnięte z bezpośredniej komunikacji ustnej (*Dzień dobry, Witam*). Daje się zauważyć skłonność do przełamywania dystansu w postaci stosowania zwrotów do adresata, charakterystycznych dla korespondencji prywatnej między osobami będącymi w bliskiej relacji uczuciowej czy używania emotikonów. Kształt językowy i ortograficzny znacznej części formuł inicjalnych (ale i całości listów) oraz brak segmentacji tekstów świadczą o braku dbałości o graficzną stronę wiadomości.

Słowa kluczowe: list elektroniczny, styl oficjalny, grzeczność językowa, język nauczycieli, przemiany grzeczności językowej

From Formality to Familiarity: Greeting Formulas in Emails Written by Teachers to Parents

The purpose of the article is the analysis of greeting formulas in emails written by teachers to parents. The linguistic material is based on 513 email messages sent to parents by means of an online parent portal (e-dziennik). The messages in question were sent by teachers representing a number of schools in Lesser Poland Province. The formal relationship between the participants of the communication and the written form of the exchanges clearly pertains to the traditional formality of the situation; as a result, expectations are raised in terms of the official style of utterances produced under these circumstances. The analysis of the obtained material indicates that greeting formulas used in emails diverge significantly from those used in official paper-based correspondence. Traditional formulas such as *Szanowni Państwo* (*Dear Sir/Madame, Dear Sirs*) are clearly replaced by formulas originating from direct verbal communication (*Dzień dobry, Witam*). There is an apparent tendency to become familiar with recipients by using emoticons or the language formulas present in private correspondence between people who have a close relationship. In addition to the lack of text segmentation,

the overall linguistic layout and spelling strategies that prevail in both greeting formulas and the entire body of letters indicate a negligent attitude in terms of text layout.

Keywords: email, official style, linguistic politeness, language of teachers, changes in linguistic politeness

Notka o autorce

Anna Piechnik (anna.piechnik@uj.edu.pl) – adiunkt z habilitacją na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Katedra Lingwistyki Kulturowej i Socjolingwistyki). Jej zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień związanych z aksjolingwistyką, leksyką ekspresywną, zróżnicowaniem stylistycznym wypowiedzi oraz językiem wsi badanym w aspekcie etno- i socjolingwistycznym. Autorka kilkudziesięciu artykułów oraz książek: *Wizerunek kobiety i mężczyzny w językowym obrazie świata ludności wiejskiej (na przykładzie gminy Zakliczyn nad Dunajcem)* (Kraków, 2009) i *Styl urzędowy mieszkańców wsi (na przykładzie podań do wybranych ośrodków pomocy społecznej w południowej Małopolsce)* (Kraków, 2019).

Anna Piechnik (anna.piechnik@uj.edu.pl) – assistant habilitated professor at the Faculty of Polish Studies of Jagiellonian University (Department of Cultural Linguistics and Sociolinguistics). Her research interests focus on the field of axiological linguistics, expressive lexis, stylistic diversity of discourse, as well as the language of countryside in its ethno- and sociolinguistic aspect. She is an author of a few dozen articles and books: *The Image of Woman and Man in the Linguistic Picture of the World of Country People (Based on the example of the Parish of Zakliczyn on the Dunajec)* (Cracow, 2009); *Official Style of Village Inhabitants (Based on the Examples of Applications to Selected Social Service Centres in Southern Lesser Poland)* (Cracow, 2019).